

પ્રવચન નં. ૨૩૬ ગાથા-૧૫૬, શનિવાર, જેઠ સુદ ૧, તા. ૨૬-૦૫-૧૯૭૯
શ્લોક - ૧૦૬, ૧૦૭

‘સમયસાર’ ૧૫૬ ગાથાનો ભાવાર્થ. ‘મોક્ષ આત્માનો થાય છે...’ મોક્ષ એટલે પરમ આનંદનો લાભ કે અનંતા ગુણની પૂર્ણ પર્યાયનો લાભ આત્માને થાય છે. ‘તો તેનું કારણ પણ આત્મસ્વભાવી જ હોવું જોઈએ.’ મોક્ષનું કારણ મોક્ષ જ્યારે આત્માનો થાય છે ‘તો તેનું કારણ પણ આત્મસ્વભાવી જ હોવું જોઈએ.’ કેમકે આત્માના જે અનંત ગુણો છે એ બધા શુદ્ધ છે. કોઈ ગુણ વિકારરૂપે થાય એવો કોઈ ગુણ નથી. તેથી તેના અનંત ગુણ જે સ્વભાવ (છે), એ એનું - મોક્ષનું એ કારણ છે. અનંત ગુણનો સ્વભાવ, એનો જે આશ્રય, એનું જે પરિણમન, એ આત્માનો મોક્ષ થાય છે તો આત્માનો સ્વભાવ મોક્ષનું એ કારણ છે. દયા, દાન, વ્રત, વ્યવહાર રત્નત્રય એ બધાનો નિષેધ છે. અહીંયાં (એને) પુદ્ગલસ્વભાવી કલ્મો છે. કેમકે આત્માનો (એ) કોઈ ગુણ નથી. પર્યાયમાં થાય છે તે નિમિત્તને આધીન (થાય છે તેથી થાય છે). તેથી ‘તેનું કારણ પણ આત્મસ્વભાવી જ હોવું જોઈએ.’ આહા...હા...!

‘જે અન્ય દ્રવ્યના સ્વભાવવાળું હોય તેનાથી આત્માનો મોક્ષ કેમ થાય ?’ એ પુણ્ય અને પાપનો ભાવ આત્માનો કોઈ સ્વભાવ નથી. અનંત ગુણમાં કોઈ ગુણ નથી. પર્યાયમાં છે માટે એ પર્યાયમાં પરને આધીન થયેલો હોવાથી... આહા...હા...! અન્ય દ્રવ્યના સ્વભાવવાળો હોવાથી ‘તેનાથી આત્માનો મોક્ષ કેમ થાય ?’ આહા...હા...!

‘શુભ કર્મ પુદ્ગલસ્વભાવી છે...’ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, નામસ્મરણ, ચિંતવનાદિ બધું એ શુભભાવ પુદ્ગલસ્વભાવી છે, આત્મસ્વભાવી નહિ. આત્માના અનંતા અનંતા ગુણો છે, પણ બધા શુદ્ધ (છે) અને શુદ્ધપણે પરિણમે તે તેનો સ્વભાવ છે. તેથી પર્યાયમાં - અવસ્થામાં જે કર્મના નિમિત્તના લક્ષે થાય એ બધા પુદ્ગલના સ્વભાવ ગણીને મોક્ષના કારણમાં એનું કારણ નથી. આહા...હા...!

‘અન્ય દ્રવ્યના સ્વભાવવાળું હોય તેનાથી આત્માનો મોક્ષ કેમ થાય ? શુભ કર્મ પુદ્ગલસ્વભાવી છે...’ આ અપેક્ષાએ. એનો ત્રિકાળી પુદ્ગલ જે છે, પર્યાયમાં તેને આશ્રયે થાય છે. કોઈ ગુણ આત્માનો નથી, કોઈ સ્વભાવ નથી કે વિકાર થાય. આહા...હા...! તેથી એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ(નું) થવું (એ) પુદ્ગલસ્વભાવી છે. જીવ સ્વભાવી ત્રિકાળ નથી તેથી પુદ્ગલસ્વભાવી છે. આહા...હા...! આવું છે. લોકોને (ખ્યાલ નથી). થાય છે એની પર્યાયમાં પણ પર્યાયમાં થતાં થતાં એનો એવો કોઈ ગુણ નથી. ગુણ તે વિકારપણે પરિણમે એવો કોઈ ગુણ નથી. આહા...હા...! એ કારણે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ અન્ય દ્રવ્યસ્વભાવી

છે. કાયમી પ્રભુનો સ્વભાવ... આ..હા..હા...! એ તો પૂર્ણ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદાદિ પૂર્ણ ગુણનો સ્વભાવ, અનંતી શક્તિનો સ્વભાવ શુદ્ધ છે અને એની અનંતાઅનંતી શક્તિનો કોઈ શક્તિનો ગુણ કે સ્વભાવ વિકારરૂપે થાય એવો નથી. આ..હા...! દયા, દાનના વિકલ્પરૂપે પરિણમે એવો કોઈ ગુણ નથી. આહા..હા...! તેથી તેને અન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ (કહ્યું).

‘તેથી તેના ભવનથી પરમાર્થ આત્માનું ભવન ન થઈ શકે;...’ આહા..હા...! વાંચન, શ્રવણ, મનન, ચિંતવન બધું વિકલ્પ – રાગ છે. આ..હા...! એ રાગ પુદ્ગલસ્વભાવી છે, જીવસ્વભાવી નથી. ભગવાન એ તો પૂર્ણ અનંત ગુણનો પિંડ એ તો પવિત્ર સ્વભાવ છે. એ પવિત્ર સ્વભાવી ભગવાન, પવિત્ર પૂર્ણ મોક્ષનું કારણ છે પણ વિકારનું કારણ એ નહિ. આહા..હા...! વિકારનું કારણ તો પુદ્ગલ છે તે નિમિત્ત છે અને તે અધ્ધરથી પર્યાયમાં તેના લક્ષે થાય છે તેથી તે પુદ્ગલસ્વભાવી કીધા. આહા..હા...! વ્રત ને નિયમ ને તપ ને એ બધો પુદ્ગલસ્વભાવી છે એમ કહ્યું.

એ ‘શુભ કર્મ...’ કર્મ એટલે કાર્ય. ‘પુદ્ગલસ્વભાવી છે તેથી તેના ભવનથી પરમાર્થ આત્માનું ભવન ન થઈ શકે;...’ પરમ પદાર્થ એવો ભગવાનઆત્મા ! તેનું થવું તેનાથી ન થઈ શકે. ‘માટે તે આત્માના મોક્ષનું કારણ થતું નથી.’ આહા..હા...! માટે વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા, દાન, સ્મરણ, ચિંતવન વગેરે એ બધાં કોઈ આત્માને મોક્ષના કારણ થતા નથી.

‘જ્ઞાન આત્મસ્વભાવી છે...’ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એ આત્માનો સ્વભાવ છે. એ આત્મસ્વભાવી જ્ઞાનથી, ‘તેના ભવનથી...’ (અર્થાત્) તેના પરિણમનથી. શુદ્ધ પૂર્ણ અનંત ગુણના આશ્રયે જે પરિણમન થાય એ આત્માનું ભવન થાય છે. તેથી તેના સ્વભાવે (પરિણમવાથી), જ્ઞાનસ્વભાવી હોવાથી તેનું ભવન થવાથી. ‘આત્માનું ભવન...’ એટલે આત્માનું પૂર્ણ સ્વરૂપ પરિણમે છે. ‘માટે તે આત્માના મોક્ષનું કારણ થાય છે.’ આહા..હા...!

કાલે તો ભક્તિમાં આવ્યું નહોતું ? ‘પ્રભુ મેરે તુમ સબ બાતે પૂરા’ આ..હા...! તારામાં શું ખામી છે ? ભાઈ ! ‘પ્રભુ મેરે તુમ સબ બાતે પૂરા, પર કી આશ કહાં કરે પ્રિતમ’ પ્રભુ ! પ્રિતમ કહીને કહ્યું, હે પ્રેમ કરવાવાળા ભગવાન ! તું પ્રીતમ છો, પ્રભુ ! આ..હા...! અન્ય કી આશ કહાં કરે પ્રીતમ ? કઈ વાતે તું અધૂરા ? કયા ભાવે, કયા ગુણે, કઈ શક્તિએ તું અધૂરો ક્યાં છે ? આ..હા..હા...!

એક એક ગુણ જે જીવતરશક્તિ આદિ છે એમાં અનંત ગુણનું રૂપ (છે), એવો એક એક ગુણ પરિપૂર્ણ, પ્રભુત્વ આદિથી ભરેલો પરિપૂર્ણ, એવા અનંત ગુણનું રૂપ પ્રભુ તારું એ ક્યાં અધૂરું અને વિરુદ્ધ છે. આ..હા...! એ તો પરિપૂર્ણ પ્રભુ છે. એ પરિપૂર્ણ પ્રભુને આશ્રયે જે ભવન થાય એટલે દશા થાય તે મોક્ષનું કારણ છે. આહા..હા...!

‘આત્માના મોક્ષનું કારણ થાય છે. આ રીતે જ્ઞાન જ...’ આત્માનો સ્વભાવ જે જ્ઞાનાદિ છે તેનું પરિણમન જ ‘વાસ્તવિક મોક્ષહેતુ છે.’ તેનું પરિણમન (કહ્યું). જ્ઞાન એટલે જ્ઞાનનું

પરિણમન, આત્માનું પરિણમન. ત્રિકાળી પરિપૂર્ણ પ્રભુ ! એનું પરિણમન (થાય) એ જ મોક્ષનું કારણ હેતુ છે. આ..હા...! વાસ્તવિક તો એ મોક્ષનું કારણ છે. વિકાર તે પુદ્ગલસ્વભાવી હોવાથી, ચૈતન્યના કોઈ ગુણસ્વભાવી નહિ હોવાથી તે પુદ્ગલસ્વભાવી (છે અને) તે આત્મસ્વભાવનું મોક્ષનું કારણ થતું નથી. આહા..હા...! આવું આકરું પડે.

ચિંતવન, મનન, વિકલ્પાદિ (પુદ્ગલસ્વભાવી છે). આહા..હા...! પ્રભુ તો પરિપૂર્ણ ભગવાન (છે). ગુણે પરિપૂર્ણ પડ્યો છે ને પ્રભુ ! એમાં વિકલ્પ ઊઠાવવો એ એની જાત નથી. આહા..હા...! એ પુદ્ગલસ્વભાવી જાત કજાત છે. એનાથી આત્માનો મોક્ષ અને પરિપૂર્ણ (દશાનું) કારણ, પરિપૂર્ણ સ્વભાવની શક્તિની વ્યક્તતાનું કારણ એ થતું નથી. આહા..હા...!

શ્લોક-૧૦૬

(અનુષ્ટુભ)

વૃત્તં જ્ઞાનસ્વભાવેન જ્ઞાનસ્ય ભવનં સદા ।

એકદ્રવ્યસ્વભાવત્વાન્મોક્ષહેતુસ્તદેવ તત્ ॥૧૦૬ ॥

હવે આ જ અર્થના કળશરૂપ બે શ્લોકો કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (એકદ્રવ્યસ્વભાવત્વાત્) જ્ઞાન એકદ્રવ્યસ્વભાવી (-જીવસ્વભાવી-) હોવાથી (જ્ઞાનસ્વભાવેન) જ્ઞાનના સ્વભાવથી (સદા) હંમેશાં (જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં) જ્ઞાનનું ભવન થાય છે; (તત્) માટે (તદ્ એવ મોક્ષહેતુઃ) જ્ઞાન જ મોક્ષનું કારણ છે. ૧૦૬.

શ્લોક ૧૦૬ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આ જ અર્થના કળશરૂપ બે શ્લોકો કહે છે :-’

વૃત્તં જ્ઞાનસ્વભાવેન જ્ઞાનસ્ય ભવનં સદા ।

એકદ્રવ્યસ્વભાવત્વાન્મોક્ષહેતુસ્તદેવ તત્ ॥૧૦૬ ॥

આહા..હા...! આ ૧૦૬ કળશ છે ને ! એમાં પેલા સ્વરૂપાચરણ(ના) છ બોલ લખ્યા છે. આમાં - ‘જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં’ નીચે છે ને બીજે ? એના અર્થમાં (લખ્યા છે). જ્ઞાનનું

ભવન એટલે કે સ્વરૂપાચરણ. એટલે કે સ્વરૂપ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેનું પરિણમન - આચરણ (થવું) તે જ એક મોક્ષનું કારણ છે. આહા..હા...!

‘એકદ્રવ્યસ્વભાવત્વાત્’ જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણ જે શુદ્ધ છે એ એકદ્રવ્યસ્વભાવી (છે). એક જ દ્રવ્યસ્વભાવી (છે), બીજા દ્રવ્યનું ત્યાં અવલંબન, નિમિત્ત છે જ નહિ. આહા..હા...! ‘એકદ્રવ્યસ્વભાવી...’ પૂર્ણ પ્રભુ ! અનંત ગુણે પ્રભુ પૂર્ણ (છે), એવો એકદ્રવ્યસ્વભાવ. આહા..હા...! ‘સ્વભાવત્વાત્’ છે ને ? એકદ્રવ્યસ્વભાવ હોવાથી એમ. એક દ્રવ્યનો એ સ્વભાવ હોવાથી. આહા..હા...!

અનંત અનંત ગુણ જે પવિત્ર પ્રભુ ! એનું એકદ્રવ્યસ્વભાવી એટલે તે ગુણનું પરિણમન શુદ્ધ (થવું) તે એકદ્રવ્યસ્વભાવી છે. આ..હા...! ‘જ્ઞાન...’ એટલે ગુણ. શાંતિ, વીતરાગ આનંદ વિગેરે. ‘એકદ્રવ્યસ્વભાવી...’ એક આત્મદ્રવ્યસ્વભાવી ઈ વસ્તુ છે. એનું પરિણમન.

‘જ્ઞાનસ્વભાવેન’ આ..હા..હા...! એવા ‘એકદ્રવ્યસ્વભાવત્વાત્’ એક દ્રવ્યના સ્વભાવ હોવાથી. પરિપૂર્ણ પવિત્ર એકદ્રવ્ય સ્વભાવ એવો જે હોવાથી. ‘જ્ઞાનસ્વભાવેન’ તે શુદ્ધનું પરિણમન થવું. આહા..હા...! શુભાશુભનું પરિણમન (થવું) તે અશુદ્ધ પરિણમન (છે અને તે) પુદ્ગલસ્વભાવી કહેવામાં આવ્યું. આહા..હા...! હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયવાસના એ પણ પુદ્ગલસ્વભાવી છે.

અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતાનો અંત નહિ એટલા ગુણો ! પણ કોઈ એક ગુણ વિકૃતપણે પરિણમે એવો કોઈ ગુણ એનામાં છે નહિ. આ..હા..હા...! એ ગુણનો ગુણ અનંતા... અનંતા... અનંતા ગુણોનો ગુણ વિકારપણે થવું તે ગુણનો ગુણ નથી. આહા..હા...! એ ગુણનો ગુણ અનંત પવિત્ર જે ગુણોની સંખ્યા, તે ગુણનો ગુણ પવિત્રપણે પરિણમવું તે ગુણનો ગુણ છે.

આહા..હા...! અરે...! એને પોતાની મોટપની ખબર ન મળે. પોતાના માહાત્મ્યની ખબર ન મળે કે આ ચૈતન્યતત્ત્વ શું છે ? કરોડોની કિંમતના હીરા કહેવાય છે, એના પાસા હોય છે. આ તો અનંતા પાસાવાળો, પવિત્ર પાસાવાળું તત્ત્વ પ્રભુ (છે એમાં) અનંતા ગુણના પાસા ભર્યા છે. આ..હા..હા...! એવો એકદ્રવ્યસ્વભાવ જેમાં પરનું લક્ષ અને પર્યાયમાં પરનો આશ્રય છે એ આમાં નથી. આહા..હા...!

અહીં આ ત્રણ લીટીમાં પૂરું કર્યું છે. કળશમાં આખું પાનું ભર્યું છે ! છ વાર સ્વરૂપાચરણ, સ્વરૂપાચરણ એવા શબ્દ છે. આ..હા...! એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપાદિ સ્વરૂપાચરણ નથી. આ..હા...! એ તો વિભાવઆચરણ છે તેથી તે પુદ્ગલસ્વભાવ છે.

ભગવાનઆત્મા ! અનંત ગુણથી પરિપૂર્ણ સ્વભાવથી ભરેલો પ્રભુ ! એના ગુણથી ગુણનું પરિણમવું. એના ગુણનો ગુણ શુદ્ધ નિર્વિકારી આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિ ને સ્વચ્છતા ને પ્રભુતા, એવી નિર્મળ પર્યાયપણે થવું એ ગુણનો ગુણ છે. આહા..હા...! એ ગુણે શું ગુણ

કર્યો ? આહા..હા...! એ અનંતા અનંતા ગુણો છે તેણે શું ગુણ કર્યો ? કે એનો આદર કરતાં શુદ્ધ પરિણમન કર્યું તે તેનો ગુણ કર્યો. આહા..હા...! માણસ કહે ને, ભઈ ! આના સંગે તને શું લાભ થયો ? એમ પ્રભુ ! ભગવાન ! તું પરિપૂર્ણ છો, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! (તારામાં) વિકાર તો નહિ પણ અપૂર્ણતા નહિ. આહા..હા...! એવો પરિપૂર્ણ સ્વભાવી અનંત ગુણથી ભરેલો પ્રભુ ! તેનો ગુણ તો શુદ્ધપણે, પવિત્રપણે, આનંદપણે, શાંતિપણે, સ્વચ્છતાપણે, ઈશ્વરતાપણે થવું. અનંત ગુણનું ગુણપણે પરિણમન થવું તે તેનો ગુણ અને તે મોક્ષનું કારણ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- મંદ કષાય કરતાં કરતાં શાંત થઈ જાય.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય થાય નહિ. મંદ કષાય છે (એ) ઝેર છે. ઝેર કરતાં કરતાં અમૃત થાય ! લસણ ખાતાં ખાતાં કસ્તૂરીનો ડકાર આવે તો શુભભાવ કરતાં કરતાં શુદ્ધતા થાય. આ..હા...!

અહીં તો એકદ્રવ્યસ્વભાવી વસ્તુ અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ ! પરિપૂર્ણ પ્રભુ ! તેનું પરિણમન, તે ગુણનું પરિણમન (મોક્ષનું કારણ કહ્યું છે). આ..હા...! અનંતા અનંતા ગુણોનું વર્તમાન પર્યાયમાં પરિણમન તે એકદ્રવ્યસ્વભાવી હોવાથી, એક સ્વદ્રવ્યનો સ્વભાવ તે પરિણમન થયું, એ મોક્ષનું કારણ છે. રાગની મંદતા લાખ, કરોડ, અનંત કરે, અનંત વાર કરી છે (છતાં તે મોક્ષનું કારણ નથી). આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- વિશુદ્ધ લબ્ધિ કીધી છે, વિશુદ્ધ લબ્ધિ પ્રગટ થાય પછી શુદ્ધ થાય.

ઉત્તર :- લબ્ધિ-બલ્ધિ પછી, અહીં તો સીધો સ્વભાવ (પ્રગટ કરે). લબ્ધિ સાંભળે છે, સાંભળ્યું છે, દેશનાલબ્ધિ, એનાથી ન થાય. કારણ કે એ તો પરલક્ષે સાંભળ્યું. સ્વલક્ષે સાંભળવામાં જાય તો તો પરલક્ષ છૂટી જાય છે. (એ) હો, પણ એનાથી થાય નહિ. આહા..હા...! ઈ તો આમાં 'ભાવપાહુડ'માં પહેલા આવ્યું નહોતું ? કે, મોક્ષમાર્ગ થાય છે તો અંદરના નિર્મળ ભાવથી, પણ દ્રવ્યલિંગ નગ્ન અને પંચ મહાવ્રત એવો દ્રવ્ય સાથે હોય જ. ભાવ અને દ્રવ્ય બેય આવ્યા હતા. પણ એ દ્રવ્ય મોક્ષનું કારણ (નથી). છતાં એ નિમિત્ત તરીકે હોય ખરું. આહા..હા...!

પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! અંદર સળવળીને, ચળીને જ્યારે.. આહા..હા...! પરિણમે છે... આહા..હા...! ત્યારે ત્યાં અંદર આનંદની લહેર ઊઠે છે. એની સાથે અનંતા ગુણોનું પરિણમન ઊઠે છે. તે એકદ્રવ્યસ્વભાવી હોવાથી, તે એકદ્રવ્યસ્વભાવ એવો જે મોક્ષ, મોક્ષ આત્માનો સ્વભાવ છે તેથી આત્માના દ્રવ્યસ્વભાવથી તેનો મોક્ષ થાય છે. આહા..હા...! એનો સંગ કરવાથી શું લાભ થયો ? પૂર્ણાનંદના નાથનો સંગ કરવાથી શું થયું ? એ અસંગ છે તેનો સંગ કરવાથી (શું લાભ થયો) ? આ..હા..હા...! અંદર એ અસંગ વસ્તુ છે. જેને રાગનોય સંગ નથી. વસ્તુ ત્રિકાળ નિરાવરણ અસંગ શુદ્ધ (પડી છે). આહા..હા...! એનો સંગ કરવાથી

શું થયું ? કે, એનો સંગ કરવાથી મોક્ષનું કારણ (પ્રગટ) થયું. આ..હા...! કેમકે એનો સંગ પૂર્ણ કરવાથી મોક્ષ થાય છે. તો શરૂઆતનો સંગ કરવાથી મોક્ષનું કારણ થાય છે. આહા..હા...! આવી વાતું હવે લોકોને સાંભળવા મળે નહિ, બહારમાં વખત ન મળે. અરે..રે...! આવા ટાણા - ટાઈમ મળ્યો.

આ એક શ્લોકમાં છ વાર સ્વરૂપાયરણ ચારિત્ર નાખ્યું છે. છ વાર ! સ્વરૂપાયરણ... સ્વરૂપાયરણ. રાગ એ કરૂપાયરણ - પુદ્ગલઆચરણ (છે). આહા..હા...! 'વૃત્ત', 'વૃત્ત'નો અર્થ ત્યાં એ કર્યો છે. સ્વદ્રવ્ય આચરણ. છે ને ? 'જ્ઞાનસ્ય' 'જ્ઞાનના સ્વભાવથી હંમેશાં...' 'સદા' નામ હંમેશાં, ત્રિકાળ - ત્રણે કાળમાં. આહા..હા...! 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં' જ્ઞાનનું થવું - સ્વરૂપાયરણ, દ્રવ્યસ્વરૂપનું આચરણ, દ્રવ્યસ્વભાવનું વર્તન, દ્રવ્યસ્વભાવનું પરિણમન. એ મોક્ષનું કારણ થાય છે.

કાલે તો ભક્તિમાં આવ્યું હતું, નહિ ? 'પ્રભુ મેરે તુમ સબ વાતે પૂરા' 'પ્રભુ મેરે તુમ સબ વાત પૂરા, પર કી આશ કહાં કરે પ્રીતમ' મારા નાથ ! પ્રેમનો નાથ ! સાગર ! 'પર કી આશ' રાગ અને પરની આશ તું શું કરે છે ? 'પર કી આશ કહાં કરે પ્રતીમ, કઈ વાતે તું અધૂરા' કઈ વાતે તું અધૂરો છો ? આહા..હા...! કયા ભાવે તું અધૂરો છો કે પરની આશા રાખે છે ? કે આ દયાથી, રાગથી, પુણ્યથી (ધર્મ) થશે. અરે...! પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ ? તારામાં ક્યાં અધૂરાશ છે ને ક્યાં પૂરું નથી ભરેલું ? આ..હા..હા...! એ પૂરો હશે તે છલકાશે. આહા..હા...!

અનંત અનંત ગુણનો સાગર પ્રભુ ! એવું જે તેનું 'વૃત્ત' એટલે સ્વરૂપાયરણ., એ આ 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં' આત્માનું થવું તે ચારિત્ર છે. 'વૃત્ત' એટલે ચારિત્ર. વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને એ કોઈ ચારિત્ર નથી. એ તો અચારિત્ર છે. આહા..હા...! 'જ્ઞાનસ્ય' આત્માના પરિપૂર્ણ સ્વભાવનું પર્યાયમાં 'ભવનં' નામ સત્નું જે સત્ત્વ છે (તેનું પરિણમન). સત્ એવો જે પ્રભુ, એનું જે સત્ત્વ અનંત ગુણ છે તેનું પર્યાયમાં પરિણમવું... આ..હા...! ત્રણ એક જાત થઈ જાય. આહા..હા...!

દ્રવ્ય પદાર્થ પ્રભુ ! જેને ચૈતન્યનો આશ્રય છે... આ..હા...! ચૈતન્ય એવા ગુણને જેનો આશ્રય છે, એનો આશ્રય છે... આહા..હા...! એવા સ્વસ્વભાવી ભગવાન... આહા..હા...! એક સાધારણ વાતમાં લલચાય જાય, લોભાય જાય અને રાજી થાય એને આવો મારો નાથ પ્રભુ પૂર્ણ સ્વરૂપે (છે) એને એનો પ્રેમ કેમ આવે ? આહા..હા...! સાધારણ કોઈ પાંચ-પચીસ લાખ પૈસા થયા, છોકરા બે-પાંચ રળાવ, કર્મી થયા, કર્મી ! કર્મી થયા અને કંઈક બાયડી ઠીક થઈ ને બાયડી પીયરમાંથી પાંચ-પચીસ લાખ લઈને આવી, ત્યાં તો આમ જાણે... આ..હા..હા...! (થઈ જાય). શું છે પ્રભુ તને ? આ..હા...! આ દુઃખના સ્થાનમાં તને રાજીપો ! એ આનંદના નાથનો રાજીપો તને નહિ આવે, નાથ ! આહા..હા...!

અતીન્દ્રિય અનંત ગુણનો સાગર પ્રભુ ! આ..હા..હા...! જેમાં અનંતા ગુણોના એક એક ગુણનું અનંત રૂપ, એવો છલોછલ, ઠસોઠસ પરિપૂર્ણ પ્રભુ ભગવાન છે ને નાથ ! આ..હા..હા...! પ્રભુ ! તેની સામું જો ને ! એનો સંગ કર ને ! આ રાગ ને વિકારના સંગથી તો સંસારમાં દુઃખી છો, પ્રભુ ! વર્તમાન દુઃખી છો, એમ આવ્યું છે, કાલે આવ્યું હતું. પૈસાવાળા આદિ કરોડોપતિ વર્તમાન દુઃખી છે. આહા..હા...! કેમકે એનું લક્ષ પર ઉપર – ધૂળ ઉપર જાય છે. આહા..હા...! કાં પંદર-પચીસ હજારનો માસિક પગાર હોય તો જાણે ઓ..હો..હો...! અમે જાણી વધી ગયા ! ધૂળમાં ! ધૂળમાં વધી ગયા. આહા..હા...!

ચૈતન્ય સ્વભાવ... ‘જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં’ આ (આવ્યું) એટલો અર્થ અહીં ચાલે છે. એ ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ જે છે તેનું ‘વૃત્તં’, ‘વૃત્તં’ એટલે તેનું આચરણ. સમજાય છે ? એને ‘વૃત્તં’ કીધાં, પણ સ્વરૂપનું આચરણ તે નિશ્ચય વ્રત. આહા..હા...! અરે...! આત્માનું થવું – ‘ભવનં’ સત્ત્વ પ્રભુ જે છે, સત્ત્વનું સત્ત્વ. પ્રભુ સત્ છે, ચિદાનંદ એ ગુણોનું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે, એ સત્ત્વ છે, એ સત્ત્વનું પરિણમન થવું... આ..હા...! એટલે એ સત્ત્વનું નહિ પણ સત્ત્વનું પરિણમન થવું. આહા..હા...! એ સત્ત્વનું સત્ત્વ છે તેનું સત્ત્વનું પરિણમન સત્ત્વપણે પર્યાયમાં થવું. ઈ ‘ચિદ્વિલાસ’માં આવે છે. ગુણનું પરિણમન નથી, દ્રવ્યનું પરિણમન છે. ગુણનું પરિણમન (એટલે) એક ગુણ ભિન્ન (પરિણમે છે) એમ નથી, આખું દ્રવ્યનું પરિણમન. ગુણનું પરિણમન તે દ્રવ્યનું પરિણમન નહિ પણ દ્રવ્યનું પરિણમન તે ગુણનું પરિણમન છે. ‘ચિદ્વિલાસ’માં આવે છે. આહા..હા...! આવી વાતું હવે ક્યાંય સાંભળી ન હોય, બીજી જાત બધી. માર્ગ બહુ જુદો, ભાઈ ! આહા..હા...!

કહે છે કે, આત્મા જે સ્વભાવથી પરિપૂર્ણ છે તે સ્વભાવનું થવું. એટલે તે સ્વરૂપનું આચરણ થવું, તે સ્વરૂપનું પર્યાયમાં આચરણ થવું તેને અહીંયાં વ્રત કહેવામાં આવે છે અને તે વ્રત તે મોક્ષનું કારણ છે. આહા..હા...! છે કે નહિ અંદર ?

આત્મ-ભવનં (અર્થાત્) આત્માનું પર્યાયમાં થવું તે વ્રત, તે ચારિત્ર. આહા..હા...! ભગવાન પરિપૂર્ણ અનંત ગુણો ભરેલો. એવો જે દ્રવ્યસ્વભાવ, તે સ્વભાવ પોતે – દ્રવ્ય આખું પર્યાયમાં પરિણમે છે. આહા..હા...! શુદ્ધ શુદ્ધપણે, શુદ્ધ ઉપયોગપણે પરિણમન (થવું) તેને અહીંયાં ચારિત્ર કહ્યું છે. આ..હા...! એ વાત તો પડી રહી ને બહારના આ વ્રત ને આ તપ ને આ અતિચાર (કર્યા), રસ ત્યાગ્યો ને ફલાણું ત્યાગ્યું ને ધૂળ. પણ આત્મરસ ત્યાગી દીધો એનું શું કરવું ?

આત્મરસ ! ભગવાન અનંત ગુણનો રસ ! એની તો દષ્ટિ છોડી દીધી અને રાગના રસના રસમાં પડ્યો, પ્રભુ ! એ તો મિથ્યા આચરણ છે. ભલે તેણે (બીજા) રસ છોડી દીધા હોય, એક જ રસ ખાતો હોય, પાંચ રસ છોડીને ઢીકણું કર્યું. આ..હા...! અને તે પણ રસનો ત્યાગ કરે ત્યારે કહે કે, આને બે રસ ખપે, ઈ બે રસ બનાવો. એને ખપે

ઈ બનાવે ને ! અર..ર...! આહા..હા...!

પ્રભુનો મારગ બહુ શુરાનો, એ કાયરના કામ નથી. આહા..હા...! નામદર્દનું અહીં કામ નથી. ઈ આવી ગયું હતું. પુણ્ય પરિણામમાં રોકાનારા નામદર્દો છે, કલીબ છે. આહા..હા...! ઈ આપણે પહેલાં આવી ગયું છે. કેટલામી ગાથા છે ? ૧૫૪, ૧૫૪ (ગાથામાં) આવ્યું છે. 'નામદર્દઈને લીધે' 'દુરંત કર્મચક્રને પાર ઊતરવાની નામદર્દઈને લીધે...' આહા..હા...! (જે) ભગવાનના સ્મરણ ને વિકલ્પને જરીયે અડચો નથી, આહા..હા...!

એક બાજુ કહ્યું કે, દ્રવ્ય પોતાના ગુણ-પર્યાયને ચૂંબે છે. એ તો પરદ્રવ્યથી ભિન્ન કરીને (કહ્યું). પછી જ્યારે સ્વદ્રવ્યમાં ભિન્ન, પોતાના દ્રવ્યના પવિત્રને ચૂંબે છે, અપવિત્રને એ ચૂંબતો અને અડતોય નથી. એ અધ્ધર જેમ પાણીના દળમાં તેલના બિંદુ ઉપર ઉપર રહે છે, પાણીના દળમાં તેલના તેલના ટીપા અંદર નહિ જાય. એમ ભગવાન આનંદનો સાગર પ્રભુ ! એમાં એ પુણ્યના પરિણામ તેલ જેવા અંદર નહિ જાય. એ ઉપર ઉપર રહેશે. આહા..હા...! એ એનો સ્વભાવ નથી. આહા..હા...! આવું સ્વરૂપ આકરું પડે.

(અહીંયાં કહે છે), 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં વૃત્તં' આત્માના અનંતા ગુણો પવિત્ર છે, એ પવિત્રનો પિંડ પ્રભુ આત્મા દ્રવ્ય, તેનું થવું. જે પવિત્ર ગુણો છે તે પણે દ્રવ્યનું પરિણમન થવું. આહા..હા...! તેને ચારિત્ર કહે છે. આ ચારિત્રની વ્યાખ્યા ! આહા..હા...! એ 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં' સ્વરૂપનું થવું તે સ્વરૂપાયરણ છે. સ્વરૂપનું થવું તે સ્વરૂપાયરણ છે. સ્વરૂપ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેનું પરિણમવું તે સ્વરૂપાયરણ છે. સ્વરૂપાયરણ છે તે ચારિત્ર છે. આહા..હા...! આવું છે.

સંપ્રદાયમાંથી વિરોધ ઊભો કરે.. એ... એકાંત છે, એ તો એકાંત છે. જા જઈને પ્રભુને કહે. પ્રભુને કહે, આ એકાંત છે, એકાંત છે. આહા..હા...! શું કરે ? લાખ શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય પણ ભણી ભણીને કાઢ્યું હોય પાછું ઈ કે, રાગથી લાભ થાય ને વ્યવહારથી લાભ થાય.

અહીં પરમાત્મા કહે છે, પરમાત્માએ કહેલું જ સંતો કહે છે. આત્માનું પરિણમન, ભવન એટલે પરિણમન. સત્, એનું અનંત ગુણનું જે સત્ત્વ - ગુણ, તેનું પરિણમન તે વ્રત છે, તે ચારિત્ર છે. આહા..હા...! માટે 'તદ એવ મોક્ષહેતુઃ' 'તદ એવ મોક્ષહેતુઃ' એક 'તત્'નો અર્થ એ કર્યો. 'તત્ તત્ એવ મોક્ષહેતુઃ' તે જ, તે જ મોક્ષનો હેતુ. એમ. વાત એમ છે. 'તત્ તત્ એવ મોક્ષહેતુઃ' તે જ, તે જ મોક્ષનો હેતુ - કારણ છે. આહા..હા...! એમાં બે તત્ જ છે. હા, તત્ જ છે. બે વાર તત્, તત્ કરીને (વાત કરી છે). તે જ, તે જ મોક્ષનું કારણ છે. આમાં છે. બે ટીકા છે ને ! એક આ ટીકા છે અને એક આ ટીકા છે. 'કળશટીકા' ! બે ટીકા છે. આ..હા..હા...! અહીં ત્રણ લીટી છે, ન્યાં તો આખું પાનું ભર્યું છે. આહા..હા...!

સ્વરૂપાયરણ ! વ્રત, તપ, દયા, દાનના વિકલ્પો (થાય) એ પુદ્ગલ આચરણ (છે). આહા..હા...! બે ભાગ જ પાડ્યા. એક કોર પુદ્ગલ આચરણ અને એક કોર સ્વરૂપાયરણ.

આહા..હા...! ભગવાન પરિપૂર્ણ સ્વભાવથી ભરેલો પ્રભુ, તેનું પરિણમન થવું, પરિપૂર્ણ દ્રવ્યનું પરિપૂર્ણપણે પરિણમન થવું, પરિપૂર્ણ પરિણમન થવું એ તો મોક્ષ (થયો), પણ એ પરિપૂર્ણ પરિણમન (થવું) એ દ્રવ્યનો સ્વભાવ છે. એમ અહીંયાં પરિપૂર્ણ દ્રવ્યનું પરિણમન ભલે અધૂરું છે તેને અહીંયાં ચારિત્ર - મોક્ષનો માર્ગ કહે છે. આહા..હા...!

‘માટે...’ ‘તદ એવ મોક્ષહેતુ:’ ‘જ્ઞાન જે મોક્ષનું કારણ છે.’ આ તો એકાંત ‘જ’ કહ્યો. ‘એવ’ છે ને ‘એવ’. આત્માનું શુદ્ધ પરિણમન, શુભ-અશુભ ભાવથી રહિત, શુદ્ધ સ્વભાવે શુદ્ધના ઉપયોગનું પરિણમન (થવું) તે એક જ મોક્ષનું કારણ છે. એને એક જ મોક્ષનું કારણ છે, બે મોક્ષના કારણ નથી કે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય. આહા..હા...! આવું આકરું કામ. ધંધા, બાયડી, છોકરા, પાપ આડે નવરો થાય નહિ, થોડો વખત મળે (અને) કલાક સાંભળવા જાય ત્યાં પેલા એવી વાતું કરે કે, આ..હા...! વ્રત કરો ને તપ કરો ને રસત્યાગ કરો, આમ કરો ને તેમ કરો. આહા..હા...! પરનું ત્યાગ-ગ્રહણ તો આત્મામાં છે જ નહિ. ત્યાગ-ગ્રહણ શૂન્ય છે. આહા..હા...! પરનો ત્યાગ અને પર રજકણનું ગ્રહવું એનાથી તો શૂન્ય છે. પછી રસનો ત્યાગવો એ ક્યાં (આવ્યું) ? રસને કે દિ’ ગ્રહ્યો તો તે ત્યાગે ? આહા..હા...! ફક્ત રાગને પર્યાયમાં ગ્રહ્યો હતો, એ સ્વભાવનો આશ્રય લઈને તેને ત્યાગે છે. એમ એ નામકથન છે, નામકથન છે. આ..હા...! રાગનો ત્યાગ કરે છે એ પણ નામકથન (છે). પરમાર્થે તો એ વસ્તુસ્વરૂપ છે ઈ તો રાગરૂપે તો થઈ નથી. પછી થઈ નથી એને છોડ્યું ? (એ કેમ બને ?) આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- રાગ હોય તોય !

ઉત્તર :- એ થાય તોય વસ્તુ એ રૂપે થઈ નથી. આહા..હા...! વસ્તુએ તો રાગનો ત્યાગ (કર્યો) એ પણ વ્યવહાર છે. વસ્તુ પોતે જ્ઞાનસ્વભાવ છોડીને રાગરૂપે થઈ નથી. પરદ્રવ્યરૂપે તો થઈ નથી, પ્રશ્ન જ નહિ. પણ રાગરૂપે થઈ નથી. તો પછી રાગનો ત્યાગ કરવો એ તો નામમાત્ર છે. આહા..હા...! એ તો વસ્તુસ્વરૂપ પવિત્ર પ્રભુ છે, એમાં જામી જાય છે, ઠરી જાય છે, બસ ! એનું નામ ચારિત્ર. એણે અચારિત્રનો - રાગનો ત્યાગ કર્યો એ પણ અહીંયાં તો ઉપચારમાત્ર છે. વ્યવહાર રત્નત્રયનો ત્યાગ કર્યો એ પણ ઉપચારમાત્ર કથન છે. આહા..હા...! આવી વાતું છે. શું કરે પણ ?

‘તદ એવ મોક્ષહેતુ:’ ‘તદ એવ’ આત્માના સ્વભાવનું પરિણમન, શુદ્ધનું પવિત્ર પરિણમન થવું એ રાગની ક્રિયાના અભાવસ્વભાવરૂપે પરિણમવું, તે એક જ મોક્ષનું કારણ છે. બીજું કોઈ મોક્ષનું કારણ છે નહિ. આહા..હા...!

(અનુષ્ટુભ)

વૃત્તં કર્મસ્વભાવેન જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ ।

દ્રવ્યાન્તરસ્વભાવત્વાન્મોક્ષહેતુર્ન કર્મ તત્ ॥૧૦૭॥

શ્લોકાર્થ :- (દ્રવ્યાન્તરસ્વભાવવાત્) કર્મ અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી (- પુદ્ગલસ્વભાવી-) હોવાથી (કર્મસ્વભાવેન) કર્મના સ્વભાવથી (જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ વૃત્તં) જ્ઞાનનું ભવન થતું નથી; (તત્) માટે (કર્મ મોક્ષહેતુઃ ન) કર્મ મોક્ષનું કારણ નથી. ૧૦૭.

શ્લોક ૧૦૭ ઉપર પ્રવચન

બીજો શ્લોક.

વૃત્તં કર્મસ્વભાવેન જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ ।

દ્રવ્યાન્તરસ્વભાવત્વાન્મોક્ષહેતુર્ન કર્મ તત્ ॥૧૦૭॥

આહા...હા...! 'દ્રવ્યાન્તરસ્વભાવવાત્' 'કર્મ અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી (-પુદ્ગલસ્વભાવી) હોવાથી...' આહા...હા...! એ વ્યવહાર વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને પૂજા ને દયા ને દાનના ભાવ (થાય એ) કર્મ અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી (છે અર્થાત્) એ કાર્ય છે એ અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી છે. ચૈતન્યસ્વભાવી એ કાર્ય નથી. આહા...હા...! ચૈતન્યનો સ્વભાવ તો વિકારરૂપે થવો એવો કોઈ છે નહિ. આહા...હા...! કર્મ નામ પુણ્યના પરિણામ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ 'અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી...' એ તો '(-પુદ્ગલદ્રવ્યસ્વભાવી) હોવાથી...' આહા...હા...!

'કર્મસ્વભાવેન' 'કર્મના સ્વભાવથી...' એ પુણ્યના પરિણામના સ્વભાવથી એટલે કે કર્મના સ્વભાવથી. 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ વૃત્તં' આત્માનું હોવું થતું નથી. આહા...હા...! 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ વૃત્તં' ચારિત્ર - જ્ઞાનનું થવું નથી તે ચારિત્ર. જ્ઞાનનું થવું નથી તે ચારિત્ર નથી, એમ (કહેવું છે). આહા...હા...! 'જ્ઞાનસ્ય ભવનં ન હિ વૃત્તં' એ વ્રત પુદ્ગલના પરિણામ (છે) ઈ જ્ઞાનભવન નથી. આહા...હા...! ઈ તો પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે. આહા...હા...!

‘કર્મ અન્યદ્રવ્યસ્વભાવી (-પુદ્ગલસ્વભાવી) હોવાથી...’ એક કોર ભગવાનસ્વભાવીનું પરિણમન અને એક કોર કર્મસ્વભાવી પરિણમન (અર્થાત્) રાગ, દયા, દાન, વ્રતાદિ. આ..હા...! બે વાત (કરી). બહારની ધમાધમ. પંચકલ્યાણક થાય એટલે રથ જોડે, ઘોડા જોડે, હાથી (લાવે) અને બોલી બોલે, ત્રીસ-ત્રીસ લાખ, પચાસ લાખ ભેગા થાય ને (માને કે) ઓ..હો..હો...! શું ધર્મ થયો ! અહીં કહે છે કે, એ ધર્મ નથી, બાપુ ! એ તો પુદ્ગલસ્વભાવી વસ્તુ છે. આવું છે. આ..હા...!

‘કર્મના સ્વભાવથી...’ એટલે વિકારી ભાવ તો કર્મનો સ્વભાવ છે, આત્માનો સ્વભાવ (તો) વિકારપણે થવું એવો સ્વભાવ નથી. આહા..હા...! તેથી કર્મસ્વભાવથી આત્માનું ‘ભવનં ન હિ વૃત્તં’ ‘જ્ઞાનનું ભવન...’ ચારિત્ર ‘થતું નથી...’ કર્મના સ્વભાવથી આત્માનું એવું ચારિત્ર તે થતું નથી. આહા..હા...! ‘માટે...’ ‘કર્મ મોક્ષહેતુઃ ન’ (અર્થાત્) એ પુણ્યના પરિણામ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ કર્મ (છે). કર્મ એટલે કાર્ય. તે ‘મોક્ષનું કારણ નથી.’ આહા..હા...! શુભરૂપી કાર્ય તે મોક્ષનું કારણ નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- મોક્ષમાર્ગનું તો કારણ છે.

ઉત્તર :- બિલકુલ નહિ. મોક્ષમાર્ગની વાત જ અહીં ચાલે છે. મોક્ષમાર્ગનું કારણ જરીયે નથી, બંધનો માર્ગ - સંસારમાર્ગ છે. આવું છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકામાં ઘણી વાર આવે છે.

ઉત્તર :- હા, ઈ તો હતું એનું જ્ઞાન કરાવ્યું. દૂધ શેમાં હતું, દહી શેમાં હતું, એ વાસણનું - નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. નિમિત્ત હોય છે પણ તે નિમિત્તથી અંદર થાતું નથી. અહીં પહેલું કહ્યું ને ! ભાવચારિત્રપણું સમ્યગ્દર્શન, અનુભવપૂર્વક અંદર જ્યાં પ્રગટે ત્યાં આગળ વ્રતાદિના વિકલ્પ અને નગ્નપણું જ હોય છે. દ્રવ્યપણું - દ્રવ્ય એવું જ હોય છે. જેવો અહીં ભાવ - સ્વભાવ શુદ્ધપણે પરિણમ્યો તો એનું નિમિત્ત પણ ત્યાં નગ્નપણું ને પંચ મહાવ્રત ને એ જ નિમિત્ત હોય છે. છતાં એનાથી થાય છે એમ નહિ. આહા..હા...! આહા..હા...!

પેલા કહે છે ને ! ‘જાતિવેશનો ભેદ નહિ, કલ્પો માર્ગો જો હોય’ ગમે તે જાત ને ગમે તે વેશ હોય, એમ નહિ. નગ્નપણું અને પંચ મહાવ્રતના પરિણામ જ નિમિત્તપણે, દ્રવ્યપણે હોય. ત્રિકાળી સ્વભાવનું, મોક્ષનું કારણનું જે પરિણમન થયું ત્યાં નિમિત્ત આવું જ હોય છતાં એનાથી મોક્ષ ન થાય. છતાં નિમિત્ત હોય તો એવું જ હોય. આહા..હા...! કોઈ વસ્ત્રસહિત હોય તોપણ જાણે મુનિ થાય (એમ) ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં (નથી).

મુમુક્ષુ :- આ લોકમાં તો બધા મુનિ થાય છે, આચાર્ય થાય છે, ઉપાધ્યાય થાય છે.

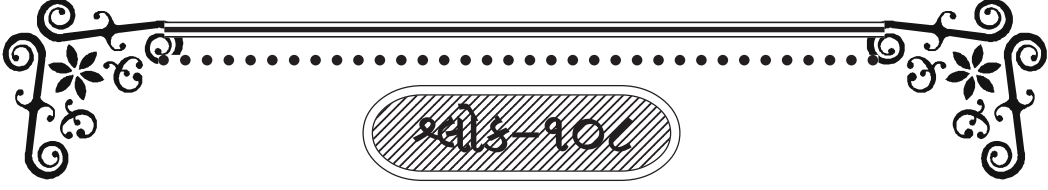
ઉત્તર :- એ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય થાય એ બધા વિકલ્પ. ક્યાં હતા ? આકરું કામ, બાપુ ! બહુ મુશ્કેલી પ્રભુ ! છે તો પ્રભુ તારા હિતની વાતું. બાપુ ! આ દેહ આવ્યો. દેહ

છૂટી જશે. ભાઈ ! આ તો મુદતની ચીજ છે. તું તો અનાદિઅનંત છો, પ્રભુ ! આ તો મુદતની ચીજ છે, મુદત છે ત્યાં સુધી રહેશે (પછી) ચાલી જશે. આહા..હા...! પછી ક્યાં જઈશ ? પ્રભુ ! આહા..હા...! તારી દષ્ટિ જો રાગ અને પુણ્ય ઉપર હશે તો પ્રભુ ! તું પુદ્ગલમાં જઈશ, રખડવામાં જઈશ. આહા..હા...! અને જે રાગરહિત પ્રભુઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે, એવી જો દષ્ટિ હશે તો અહીંથી જઈને પણ તું આત્મામાં જ રહીશ. ગમે તે અવતાર થાવ, પછી મનુષ્યનો કે દેવનો, પણ ત્યાં તું આત્મામાં જ રહીશ. ગતિમાં તું નહિ જઈ શકે. નિમિત્તપણે ભલે (ગતિમાં) હો. આહા..હા...! આવી વાતું.

‘કર્મ મોક્ષનું કારણ નથી.’ એ ૧૦૭ (શ્લોક પૂરો) થયો.

શુદ્ધ નિશ્ચયનયના બળથી વ્યવહારનયને હેય કહ્યો છે, તે હેયરૂપ વ્યવહારનયના વિષયમાં ઉદય આદિ ચાર ભાવો આવી જાય છે. ચૌદ જીવસ્થાનો અને ચૌદ માર્ગાણાસ્થાનો અને ચૌદ ગુણસ્થાનો પણ આવી જાય છે. એ બધાને શુદ્ધ નિશ્ચયનયના બળથી હેય ગણવામાં આવે છે. અરે ! સંસાર અને મોક્ષ એ બધી પર્યાયો હોવાથી ત્રિકાળી શુદ્ધ જીવ વસ્તુમાં તેનો અભાવ હોવાથી તેને વ્યવહાર જીવ ગણીને હેય કહ્યા છે. આહાહા ! ગજબ વાત કરી છે. નિમિત્તને તો પરસ્વભાવ ગણી પરદ્રવ્ય ગણીને હેય કહેવામાં આવે છે અને રાગને પણ પરસ્વભાવ ગણી પરદ્રવ્ય ગણીને હેય કહેવામાં આવે છે પણ અહીં નિયમસાર ગાથા ૫૦ માં તો નિર્મળ પર્યાયને પણ પરસ્વભાવ કહીને પરદ્રવ્ય કહીને હેય કહે છે. આહાહા ! આચાર્યદેવે અંતરના મૂળ માખણની વાત ખુલ્લી કરી દીધી છે. નિર્મળ પર્યાય ઉપર લક્ષ જતાં વિકલ્પ ઊઠે છે, તેથી તેનું લક્ષ છોડાવવાના હેતુથી તેને પરસ્વભાવ ને પરદ્રવ્ય કહીને હેય કહી છે.

—પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ ઓક્ટોબર-૨૦૦૬

(અનુષ્ટુભ)

મોક્ષહેતુતિરોધાનાદ્વન્ધત્વાત્સ્વયમેવ ચ ।

મોક્ષહેતુતિરોધાયિભાવત્વાત્તન્નિષિધ્યતે ।।૧૦૮ ।।

હવે આગળના કથનની સૂચનાનો શ્લોક કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (મોક્ષહેતુતિરોધાનાત) કર્મ મોક્ષના કારણનું તિરોધાન કરનારું હોવાથી, (સ્વયમ્ એવ બન્ધત્વાત) તે પોતે જ બંધસ્વરૂપ હોવાથી (ચ) અને (મોક્ષહેતુતિરોધાયિભાવત્વાત) તે મોક્ષના કારણના *તિરોધાયિભાવસ્વરૂપ હોવાથી (તત્ નિષિધ્યતે) તેને નિષેધવામાં આવે છે. ૧૦૮.

શ્લોક ૧૦૮ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આગળના કથનની સૂચનાનો શ્લોક કહે છે :-’

મોક્ષહેતુતિરોધાનાદ્વન્ધત્વાત્સ્વયમેવ ચ ।

મોક્ષહેતુતિરોધાયિભાવત્વાત્તન્નિષિધ્યતે ।।૧૦૮ ।।

આહા..હા...! પુણ્યના પરિણામ ‘મોક્ષના કારણનું તિરોધાન કરનારું...’ ઢાંકનારું ઘાતક છે. આહા..હા...! જે એની પર્યાયમાં થાય છે છતાં તે પર્યાય તે દ્રવ્યના ગુણથી થઈ નથી. આહા..હા...! એ પુદ્ગલ અધ્ધર, એક કોર દ્રવ્ય ભગવાનઆત્મા અને એક કોર પુદ્ગલ. તો એ પુદ્ગલસ્વભાવી દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ. એ ‘કર્મ મોક્ષના કારણનું...’ ઘાત કરનારું છે. તિરોધાન નામ ઘાત કરનારું છે. આહા..હા...! ‘સ્વયમ્ એવ બન્ધત્વાત’ એક વાત - ઘાત કરનારું છે અને (બીજું) સ્વયં બંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એ દયા, દાન, વ્રત ભાવબંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! કર્મ દ્રવ્યબંધસ્વરૂપ છે. ભગવાન શુદ્ધ સ્વભાવ સ્વરૂપ છે. આહા..હા...!

‘પોતે જ બંધસ્વરૂપ હોવાથી...’ પુણ્યના પરિણામ શુભ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ

(*તિરોધાયિ = તિરોધાન કરનાર)

પોતે બંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! ‘અને...’ ‘મોક્ષહેતુતિરોધાયિભાવત્વાત્’ ‘તે મોક્ષના કારણના તિરોધાયિભાવસ્વરૂપ...’ વિરુદ્ધ ભાવસ્વરૂપ એમ. આ..હા...! પેલું ઘાત કરનારું હતું. પેલામાં આવ્યું છે ને ! કળશમાં કહ્યું હતું. દ્રવ્યચારિત્ર જે દયા, દાન, વ્રતાદિ જે ક્રિયા છે એ દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે, ઘાતક છે. વિષયકષાયના પરિણામની પેઠે તે પણ બંધનું કારણ છે. આમાં આવ્યું હતું. બતાવ્યું હતું ને ?

‘કળશટીકા’ ૧૦૮ (કળશ). લ્યો, એ જ આવ્યું ! જુઓ ! ‘કારણ કે વ્યવહારચારિત્ર...’ (અર્થાત્) એ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ આદિ. વ્યવહારના બધા વિકલ્પો. ‘એવું હોતું થકું દુષ્ટ છે,...’ વ્યવહારચારિત્ર તે દુષ્ટ છે. આ ‘કળશટીકા’ છે, ‘રાજમલજી’ કૃત. ‘અનિષ્ટ છે,...’ દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે અને ‘ઘાતક છે;...’ વ્યવહારચારિત્ર નિશ્ચયચારિત્રની અપેક્ષાએ દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે અને શાંતિનો ઘાતક છે. આહા..હા...! હવે આ વાતું ગુપ્ત પડી રહી ને ઉપરની બધી વાતું કરવી. દર્શનશુદ્ધિ કેમ થાય અને કેમ એનો સ્વભાવ હોય તો એનું શું સ્વરૂપ કહેવાય ? એ વાત પડી રહી અને ઉપરની વાતું બધી હો.. હા..., હો.. હા...! દસ-દસ હજાર, વીસ-વીસ હજાર માણસ ભેગા થાય (એટલે) રાજી થાય, લોકરંજન થાય. આહા..હા...! હવે આવા તો...

મુમુક્ષુ :- લોકરંજન એટલે રાગરંજન.

ઉત્તર :- લોકરંજન ‘ભાવપાહુડ’માં આવ્યું હતું. રંજન ! વેશ પહેરીને લોકરંજન કરીશ નહિ. એવા મહાવ્રતના વેશ પહેરીને લોકરંજન કરીશ નહિ કે અમે સાધુ છીએ. ‘ભાવપાહુડ’માં આવ્યું હતું. અને ભાઈ ‘તારણસ્વામી’ તો ત્યાં કહે (છે). એના શ્લોકમાં તો બહુ આવે છે કે, લોકરંજન કરનારાઓ નિગોદમાં જનારા છે. લોકને ખુશી કરે. આ..હા..હા...! શુભભાવ કરતા (કરતા) પણ લાભ થાય. બાપુ ! આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- આ કાળમાં તો શુભભાવ જ છે.

ઉત્તર :- અને આ કાળમાં શુભભાવ જ હોય (એમ તું કહે). અરે... પ્રભુ ! આત્મા નથી ? અને આત્મા છે તો એની (આત્માની) પ્રતીતિ અને અનુભવ એ શુભભાવ છે ? નથી. પ્રભુ... પ્રભુ ! શું કરે ? બાહ્યનો ત્યાગ નગ્નપણું દેખી લોકો બિચારા મૂર્છાય જાય છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારચારિત્રને છોડવું નહિ એની પર્યાયની એવી સ્થિતિ હરો.

ઉત્તર :- છોડવાનો અહીં ક્યાં પ્રશ્ન છે ? છે જ નહિ ને આમાં પછી છોડવું ક્યાં છે ? સ્વરૂપમાં ઠરે છે એ ચારિત્ર છે. પેલું ચારિત્ર નથી. (શુભભાવ) છે એ ભિન્ન રહી ગયું, છૂટી ગયું. છોડવું પડતું નથી. આ..હા...! રાગને છોડવો પડતો નથી. સ્વરૂપમાં ચારિત્રમાં રમણતામાં તે ઉત્પન્ન થતું નથી, એ અપેક્ષાએ છોડવું એમ નામથી કહેવામાં આવે.

અહીં તો (કહે છે), ‘વિષય-કષાયની માફક ક્રિયારૂપ ચારિત્ર નિષિદ્ધ છે...’ વિષય-

કષાયની માફક (કહ્યું). આ..હા..હા...! વિષય-કષાયનો ભાવ જેમ પાપ છે તેમ આ વ્યવહારચારિત્ર પણ (તેની જેમ) નિષેધ કરવાલાયક છે. આ..હા...! બેય નિષેધ છે. આ..હા...! આમાં આખો ૧૦૮ મોટો શ્લોક છે. 'રાજમલજી'ની ટીકા છે.

(અહીં કહે છે), 'તિરોધાયભાવસ્વરૂપ...' છે. વર્તમાન ભાવ, વિરોધભાવ હોવાથી. પેલો તો ઘાતક છે અને આ તો સ્વભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ ભાવસ્વરૂપ હોવાથી 'તેને નિષેધવામાં આવે છે.' લ્યો ! વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

આહા ! જેણે અનંતા સિદ્ધોને પોતાની પર્યાયમાં સ્થાપ્યા અને જેને જ્ઞાનનું-જ્ઞાયકનું જ્ઞાન થયું તેનું જ્ઞાન રાગને અને શરીરને જાણે છે. પરંતુ તેથી તેને જ્ઞેયકૃત-પ્રમેયકૃત અશુદ્ધતા થઈ નથી. કેમકે એ તો જ્ઞાયકની પર્યાયને જ જાણે છે. અહા ! એ રાગને જાણવા કાળે રાગ આકારે જે જ્ઞાન થયું છે તે રાગને કારણે (રાગને આકારે) થયું છે એમ નથી. પરંતુ તે કાળે જ્ઞાનપર્યાયનો જ પોતાના જ્ઞાનાકારે થવાનો સ્વભાવ હોવાથી એ રીતે થયું છે. માટે, તે વખતે રાગ જણાયો નથી પણ જાણનારની પર્યાયને તેણે જાણી છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા :- દ્રવ્ય ને પર્યાયની સત્તા ભિન્ન કરી નાખી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બન્ને સત્તા ભિન્ન જ છે. દ્રવ્યની સત્તા દ્રવ્યમાં અને પર્યાયની સત્તા ભિન્ન છે. નિશ્ચયથી તો ચૈતન્યની સત્તાનાં પ્રદેશ છે તે પર્યાયનાં પ્રદેશથી ભિન્ન જ છે.

શ્રોતા :- તો પછી નિમિત્ત-નૈમિત્તિકસંબંધ કેમ કહ્યો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નિમિત્ત-નૈમિત્તિકસંબંધનો અર્થ જ એમ છે કે કાંઈ સંબંધ જ નથી.

-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ ઓક્ટોબર-૨૦૦૬